

Світлана Коляденко. Гелена Радлінська. Жінки в історії професійної соціальної роботи: від XIX століття – до сьогодення : колект. моногр. / Т. Семигіна, Н. Коляда, О. Кравченко та ін. ; МОН України, Уманський держ. пед. ун-т імені Павла Тичини. Київ: ЦП «Компринт», 2022.--130-137.

Гелена Радлінська (1897- 1954) Народилася 2 травня 1879 року у Варшаві. Її батьки, Олександр і Меланія Райхмани належали до інтелектуальної еліти Варшави того часу. Олександр Райхман був одним із творців та першим директором Народної Філармонії, видавцем часопису «Відлуння музичне, театральне і художнє». Мати – Меланія Райхман була відомою письменницею та публіцисткою. Батьки Гелени були активними учасниками національно-визвольного руху за відновлення державності Польщі. У 1795 році після Третього поділу Польща припинила своє існування, як окрема держава, а її територія була поділена між Росією, Австрією та Пруссією. В умовах придушення національного руху і відсутності можливості створення легальних об'єднань, культурна та інтелектуальна діяльність концентрується у соціальних центрах того часу – салонах. Одним з таких салонів, де збиралася еліта Варшави (музиканти артисти, письменники), був

будинок Райхманів. У їх салон часто навідувалися – Г.Сенкевич, І. Падеревський, Є. Ожешкова, М. Конопницька. Серед оточуючих, які зіграли визначну роль в становленні Гелени, варто згадати Болеслала Хиршфельда (рідного брата матері дівчинки, хіміка за освітою, суспільного діяча і творця Гуртка Народної Освіти), Людвіка Кшивіцького (суспільного діяча, педагога, соціолога, економіста), Едварда Абрамовського (польського філософа, психолога, соціолога, політичного діяча). Вихована у дусі боротьби за незалежність своєї Батьківщини, Гелена Радлінська все своє життя присвятила справі боротьби за долю свого народу.

Дослідники життя Г. Радлінської виділяють чотири періоди її діяльності [2; 4: 134-136].

I -й період. Варшавський (1897 – 1905). Після закінчення жіночого пансіону (1902) і успішного складання державного вчительського іспиту, Г. Радлінська поєднує роботу у бібліотеці Замойських у Варшаві з активною соціальною та освітньою діяльністю – співробітничав з безкоштовними читальнями (czytelnia) Варшавського Товариства Благодійності, пропагує читання серед низьких прошарків населення. Гелена стає однією з відоміших авторок популярних брошур для простого народу. Публікації цього періоду її творчості наповнені ідеями формування національної ідентичності і присвячені опису і пропаганді важливих польських культурних досягнень: «Ким був Міцкевич?» (1897), «Про наші перші книги, давні школи і Краківський університет» (1901), «Історичні бесіди» (1905). Перший період життя і творчості Г. Радлінської закінчився участю в революції 1905 року і засланням разом з чоловіком до Сибіру.

II -й період. Краківський (1906-1917). Після втечі зі Сибіру у житті Гелени настає новий період, пов'язаний з проживанням у Кракові, навчанням в Ягеллонському університеті, активною участю у національно-визвольній боротьбі. Головним центром соціально-освітнього життя у Кракові став Народний Університет імені Адама Міцкевича, створений у 1897 році, у якому працює Г.Радлінська. У цей період вона публікується під псевдонімом Г. Орша

(Helena Orsza). Тоді ж побачили світ патріотичні та освітні брошури Радлінської. Крім того, вона редагує історичний розділ дитячого журналу «Промінчик» («Promyk»), співробітничав з Спілкою допомоги політичним в'язням. У 1915 році Радлінська вступає у Польську народну партію. Основною ідеєю в творчості діячки стає народно-визвольна боротьба, відродження незалежної Польщі. Результатом наукових досліджень даного періоду стала книга Г. Радлінської «Освітня робота, її завдання, методи, організація» (1913) – перший підручник в країні, у якому представлений досвід, традиції, теорія і методика соціально-просвітницької роботи. Діяльність Гелени перериває Перша світова війна. З 1914 року Радлінська у військовому департаменті Верховного Національного Комітету і у Польській Військовій Організації. Війну вона закінчила у військовому званні старшого лейтенанта.

IV – й період. Лодзький (1945-1954). Після трагічного придушення Варшавського повстання (01.08 — 03.10. 1944 р.) і недовгого переховування у Скерневиці, Гелена Радлінська переїжджає до Лодзя, де створює кафедру соціальної педагогіки при новоствореному Лодзькому Університеті. На кафедрі працюють її учні і відомі вчені – Ришард Врочинський (Ryszard Wroczyński), Олександр Камінський (Aleksandr Kamiński), Ірена Лепалчик (Irena Lepalczyk) та ін. За ініціативи Г. Радлінської у 1945 році на державному рівні було прийнято рішення про підготовку спеціалістів соціальної сфери, які б займалися у різних напрямках соціально-просвітницької та соціально-виховної роботи.

ририс

Рис. 1 Г. Радлінська за роботою

У 1946 році під керівництвом Г. Радлінської був створений Польський інститут соціальної служби (Polski Instytut Służby Społecznej), що був

перейменований у 1948 році в Польське Товариство Соціальних Шкіл (Polskie Towarzystwo Studiów Społecznych). За рекомендацією Міністерства освіти Радлінська також організовує Соціальний факультет у Вищій сільськогосподарській школі в Лодзі (Wydział Społeczny Wyższej Szkoły Gospodarstwa Wiejskiego w Łodzi). Одночасно, у Польському інституті соціальної служби починаються активні наукові пошуки в соціальній сфері, що присвячуються питанням сирітства, діяльності будинків матері і дитини, соціальним проблемам мешканців робітничих районів Лодзі. Соціально-політичні зміни в державі, що сприяли розвитку нової ідеології в науці, суттєво обмежили дослідження Г. Радлінської. Уже у 1949 році В. Дашкевич пише: «Радлінська пропагує утопічну і шкідливу теорію соціального забезпечення.....і оманливу теорію соціальних служб. Її теорія протирічить духу марксизму - ленінізму... Радлінська явно критикує народно-демократичну владу і фактори, що керують соціально-економічним життям в Польщі..... Теорія Гелени Радлінської ставить нереальні вимоги охопити всіх нужденних допомогою і забезпеченням!» [2] Цей пасквіль потрапляє у Міністерство праці і соціального забезпечення, у результаті Радлінська в 1950/51 н.р. бере академічну відпустку і дефакто припиняє науково-дослідну роботу. У 1952 році діяльність Кафедри соціальної педагогіки Лодзького університету і підготовка спеціалістів у соціальній сфері були припиненні. У вересні 1954 року Гелена Радлінська потрапляє у лодзьку лікарню, де і вмирає 10 жовтня того ж року. Похована Г. Радлінська у сімейному склепі на Повонзківському цвинтарі у Варшаві.

Рис. 2 Місце поховання Г. Радлінська.

Наукова спадщина Гелени Радлінської нараховує десятки статей і наукових трактатів, що умовно можна поділити на наступні групи:

- ✓ Історія соціально-просвітницької роботи;
- ✓ Читання книжок і самоосвіта;
- ✓ Андрогогіка;
- ✓ Теорія соціальної роботи [4: 134-136].

Ведучою у творчості Г.Радлінської залишається проблема національного виховання. У доповіді «Основи національного виховання», з якою вона виступила 01.11.1909 року на II Польському педагогічному конгресі у Львові, підкреслюється: «виховання як соціальна функція завжди знаходиться у залежності від правлячих прошарків суспільства, їх поглядів і ідей, воно не може ліквідувати цілісність стосунків у суспільстві... Між особистістю і суспільством виникають різні зв'язки, свідомі і несвідомі...Людина одночасно підкорюється своїй волі і волі громадськості... Дух народу не випадкова сукупність прагнень особистостей – народні і расові відмінності демонструють той факт, що особистості створюють загальну цілісну своєрідну силу...Душа дитини є складовою частиною національної душі і розвивається під її впливом... Неможна говорити про виховання окремої людини, не торкаючись виховання всіх членів суспільства, як неможна відокремити гігієну окремої людини від гігієни соціуму...Соціальна педагогіка розглядає виховання людини у зв'язку з життям соціальної групи, дитиною якої він є, а також у зв'язку з життям народу» [3; 3]. «Національне виховання не є якимось спеціальним культом. Це тільки одне з видів діяльності народу, що розвивається; йому сприяють всі сили, що ведуть до майбутнього, і заважають йому фактори, що затримують розвиток народу» [3: 11].

Розвиток соціальної педагогіки як науки, що була тісно пов'язана з вихованням, став справою всього життя Гелени Радлінської. Про роль соціальної педагогіки в побудові концепції соціального виховання вчена пише у своїх працях: «Проблеми соціальної педагогіки» (1908), «Ставлення вихователя до соціального середовища» (1935). На думку авторки, предметом соціальної педагогіки є «взаємовплив сил середовища і особистості, що

змінюють середовище» [3: 21], тобто соціальна педагогіка залежність життєвих шляхів та долі окремих людей і соціальних груп від факторів оточуючого середовища, а також проблематику цільової зміни середовища з точки зору виховних завдань і прагнень. Крім того, на її думку соціальна педагогіка має приділяти більше уваги системі соціально-виховних закладів і інституцій, а також підготовці соціальних працівників та працівників сфери освіти. Виходячи з цього, сутність виховних процесів полягає у пробудженні активності особистості і соціальних груп, з метою всебічного розвитку всіх здібностей і можливостей особи або груп осіб; усуненню перешкод, що заважають розвитку; а також з метою компенсації недоліків і затримки у розвитку особистості. Ці постулати, на думку вченої, мають лягти в основу системи національного виховання, мета якого – максимальна концентрація всіх народних сил і їх використання для розвитку народної культури. « Щоб всі могли стати свідомими учасниками народного життя, всі повинні мати можливість розвитку» [3: 11]

У своїх роботах Гелена Радлінська акцентувала увагу на тісному взаємозв'язку виховання з іншими соціальними факторами та проблемами суспільства. Так, наприклад, організація системи освіти є показником державного устрою і формування соціальних відносин. Усупереч переконанню, що кожний народ живе так, як виховав своїх громадян, вона вважала, що виховання це не тільки основна зброя створення відносин у суспільстві, а й продукт цих відносин. Школа – головна, але тільки одна з функцій національного виховання, поряд з культурою народу. Школа – це реалізація соціальної політики: « Той, у кого в руках школа, той володіє майбутнім» [3: 7]. Окрім того, тільки у незалежній державі шкільні програми і методи виховання ґрунтуються на по требах суспільства. Тому необхідним є «націоналізація виховання, тобто реальне надання його всім дітям, це єдина елементарна вимога до національного виховання, фактичне переміщення його із туманної пустих слів у реальне життя» [3: 7]. Незважаючи на те, що польська школа у часи Г. Радлінської знаходилася під впливом «самого нещадного

ворога», вона (школа – автор) « не може вкрасти почуття і вбити здатність орієнтуватися у житті Вітчизни». Майбутнє залежить не стільки від навчання в школі, скільки від позашкільної діяльності. Крім шкіл і університетів, видання літератури і створення читальнь, у національному вихованні визначну роль відіграють громадські організації, що «змінюють основи соціального устрою і через пробудження потреб і розширення обріїв залучають пасивні маси у творче і напружене життя» [3: 11]. Ця ідея Радлінської знайшла своє втілення у реальному житті – на шляху до повернення незалежності Польщі створювалися численні недержавні організації, що працюючи таємно, розширювали діапазон і поняття національного виховання.

Велику увагу Г. Радлінська приділяла питанню підготовки кадрів, здатних реалізовувати ідею національного виховання, просвіти і освіти, культурного розвитку кожної особистості і народу в цілому. Зачіпаючи питання підготовки соціальних працівників, вона усвідомлює необхідність розуміння сутності соціальної роботи, як виду діяльності. Викликає інтерес той факт, що сама Радлінська у своїх наукових творах уникала визначення поняття «соціальна педагогіка». Навіть у *compendium* (з лат. скорочення-автор) з соціальної педагогіки, що був створений вченою в кінці роботи у Лодзі, вона не дала чіткою дефініції, а лише окреслила характерні риси соціальної педагогіки, сфери її впливу і проблематику. «Соціальна педагогіка – це практична наука, що розвивається на перехресті наук про людину, поряд з біологічними, соціальними науками, з етикою і культурологією (теорія та історія культури), і має свій власний погляд на людину. Його (погляд – автор) можна окреслити як інтерес до відносин між особистістю та середовищем, до впливу на людину на різних етапах його життя побутових умов і культурного оточення, до впливу людей на забезпечення існування прийнятих ними цінностей, і до пропаганди, а також до зміни середовища «силами людини в ім'я ідеалів» [3: 361].

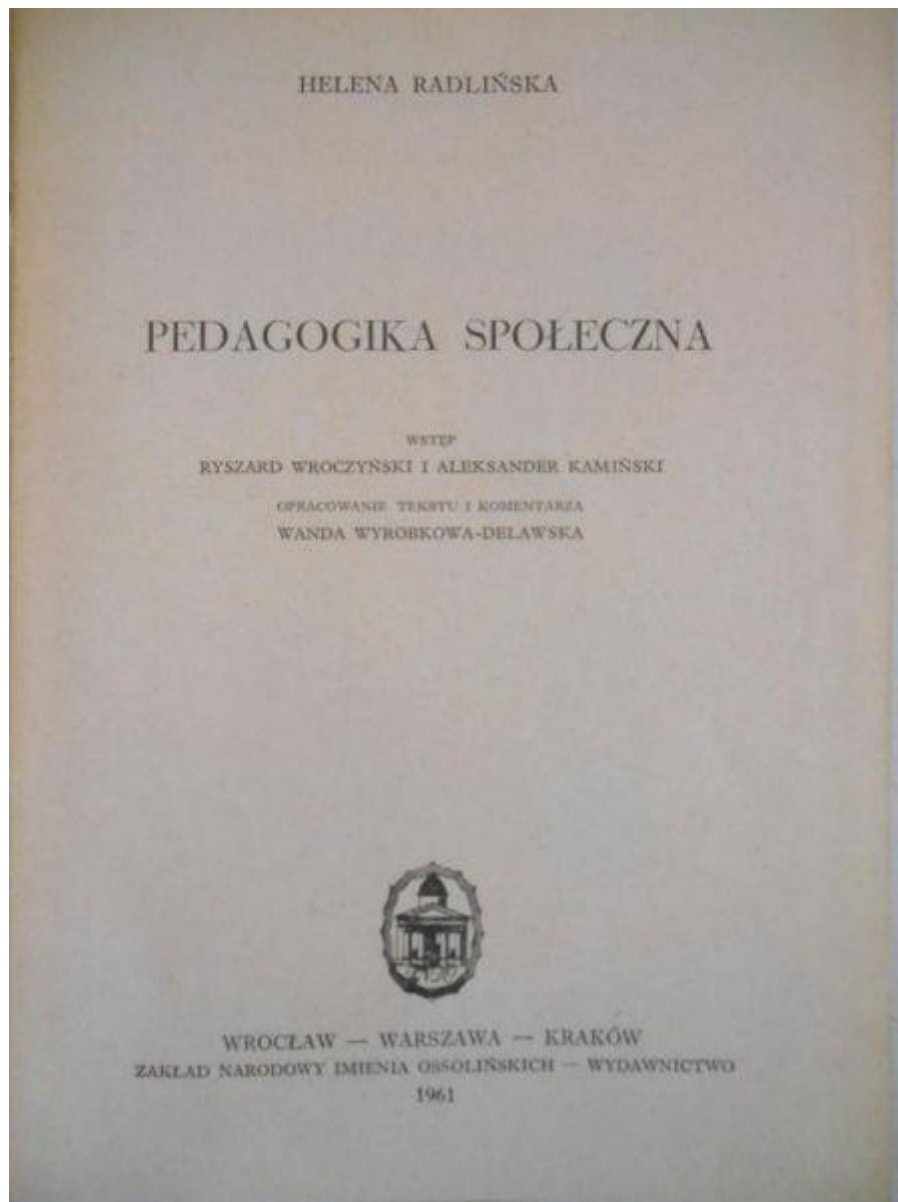

Рис. 3 Підручник «Pedagogika społeczna» Г.Радлінської

На думку одного із дослідників спадщини Г.Радлінської, Олександра Камінського, « протягом багатьох років роботи соціальна педагогіка здавалася їй (Г.Радлінській – автор), змінною, що постійно розвивається, далекою від стабілізації, від чіткого визначення сфери діяльності, від кінцевої зупинки в конкретному місті у великій групі суспільних наук» [1: XXI]. Так у «Іспиті по соціальній педагогіці» (1951) Г. Радлінська пише: «У рамках соціальної педагогіки знаходяться три сфери, що визначають вузьку спеціалізацію для науковців, це: теорія соціальної роботи, теорія освіти дорослих і історія соціальної і освітньої роботи. Завдяки розвитку цих сфер і життєвим потребам

формується нові напрямки» [3: 362]. Таким чином, Гелена Радлінська вказує на інтенсивний розвиток, створеною нею соціальної педагогіки, не даючи при цьому чіткого визначання цього поняття. Натомість, найбільш цитованим і актуальним визначенням поняття «соціальна робота» у польській науковій літературі, залишається наступне визначення вченої: «соціальна робота полягає у добуванні і примноженні людських сил, їх удосконалення і організації спільної справи для блага людей» [3: 355].

Про діяльність соціальних працівників науковиця пише: « у широких сферах культури соціальні працівники займаються людським фактором..... Соціальний працівник має бути у своїй сфері хорошим технологом, який планує зміни, замислюється, як їх досягти, коли організовує схеми соціальної діяльності, продумує відповідні способи ефективної діяльності» [3: 355]. Протягом більше тридцяти років Г. Радлінська, готуючи соціальних працівників, соціальних педагогів, аніматорів, вихователів для різних соціальних груп, ніколи не приділяла уваги аналізу і навчанню конкретної технології соціально-виховної роботи, проте завжди робила акцент на дослідницькій діяльності у соціальній сфері. Вона наполягала на підготовці одночасно соціальних вихователів та дослідників соціально-виховних проблем. «Технологіям конкретної спеціальності учні Г. Радлінської навчалися із життя. Соціальна педагогіка формувала у них соціальну фантазію і позицію соціального працівника» [1: XXVI]

Ідеї Гелени Радлінської залишаються актуальними і сьогодні. Її педагогічна теорія, що послугувала «виправленню збитків і дефектів», звільненню творчого потенціалу в людині, вихованню у душі гуманності і співробітництва, може бути використана для підготовки працівників соціальної сфери в Україні.

Література:

1. Kamiński A. Zakres i podstawowe pojęcia pedagogiki społecznej Heleny Radlińskiej // Wstęp do książki Radlińska H. Pedagogika społeczna. Wrocław —

Warszawa — Kraków: Wydawnictwo — Zakład Narodowy imienia Ossolińskich, 1961 — 417 s.

2. Okraska R. Pomocna dłoń // режим доступа в 17.35, 5 марта 2010 г:
www.polskieradio.pl/nauka/tags/arttykul47927_pomocna_dlon.html

3. Radlińska H. Pedagogika społeczna. Wrocław — Warszawa — Kraków: Wydawnictwo — Zakład Narodowy imienia Ossolińskich, 1961 — 417 s.

4.Theiss W. Radlińska. Warszawa: Wydawnictwo «Żak», 1997, – 336 s.